

BIBLIOTEKA
SHTETIT

814-32

263

MIHALLAQ
QILLERI

---

*Robi i malit
të argjendtë*

TREGIME

81H-32

2.63

MIHALLAQ
QILLERI

*Robi i malit
të argjendtë*

TREGIME

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

KUR LËVIZIN MALET

Plaka u rrotullua në shtrat dhe u ngrit ndenjur. Nën dritën e një vetëtime të gjatë që përflaku xhamat e dritarës, ajo dalloi atje tej, në këndin tjetër të dhomës, fytyrën e bardhë të plakut që u rrudhos një çast dhe dorën e reshkur të tij që preku murin. Nata mbuloi përsëri gjithçka, kurse andej nga shikonte plaka mbeti vetëm një ravijëzim ngjyrë manushaqe. Ca sekonda më vonë vetëtiu përsëri. Dora e plakut në gjumë ishte po aty, e ngulur pas murit, me gishta të hapur, sikur donte të mbante shtëpinë. Gjëmoi. Plaka hodhi tej jorganin e u ngrit në këmbë. Nuk i pëlqeu ai gjëmim. Nuk u ngjante bubullimave. Diçka e nëndheshme u drodh ngadalë, mbyturazi dhe tjegullat e çatisë kërcitën sikur u ra përsipër një grusht breshër. Shiu reshti papritur. Në qetësinë e mesnatës vazhdonte të dëgjoheshi uturima e atij gjëmimi të nëndheshëm, që lëkundte muret e shtëpisë. Ajo lëvizi verbtazi nëpër dhomë, iu afrua derës dhe aty zgjati dorën e hapi çelësin e elektrikut. Drita e shqetësoi plakun. Ai hoqi me shpejtësi dorën nga muri dhe tërhoqi jorganin e mbuloi kokën. Plaka gjeti mbi karrige rrobat e saj, hodhi mbi supe një xhakëtë të zezë dhe iu afrua ngadalë shtratit ku flinte i shoqi. Nën këmbët e saj, thellë dridhej e uturonte po ajo gjë e nëndheshme, si një bullar i stërmadh kur zgjohet nga gjumi i dimrit. Në çastin kur zgjati dorën të zgjonte plakun, gjëmimi u ndal befasi, ndërsa muret e shtëpisë u lëkundën.

— Tërmet! — thirri ajo e frikësuar dhe gishtërinjtë e trashë u ngulën mbi supet e plakut. — Zgjohu, he, tërmet, dëgjon?

Plaku në çast u ndodh në këmbë. Ashtu përgjumësh, ai mbathi poturet e shajakta mbi benevrekë dhe, duke u penguar herë këtu e herë atje, vrapoi drejt dhomës ku flinte i biri me nusen. Në korridor u mendua një sekondë. Ndërkohë, shtëpia nuk lëkundej më. Jashtë, nëpër luginën e ngushtë, përveç shushurimës monotone të ujërave që banorët brez pas brezi, e kishin në vesh, seç ende një lloj jehone e padëgjuar kurrë... Ai mbëti një çast ashtu dhe u harrua. Kërciti dera e jashtme. Plaku dalloi të shoqen që, me krahët e zinj të hapur, dukej sikur përgatitej të hidhej diku. Ai nxitoi të trokiste në derën e të rinjve, megjithëse një farë keqardhjeje po ia mbështillte gjoksin.

Atë çast një e shtënë pushke çau natën. Lehën ca qen, ndërsa ai dëgjoi qartë se si u thye një degë peme. Nga brinjë të malit përballë po rrokullisej, siç dukej, një gur i madh që, si u pa të nesërmen, kishte shkelur ca pralle e qe ndodhur në shtrat të përroit. Plaku trokiti përsëri, veç kësaj radhe më lehtë. Paniku i kishte fluturuar tej. Vetëm plaka vazhdonte të dridhej ende. Ajo, duarshtirë në prag të derës, s'dallohej në errësirën e natës. Këtë mund ta vije re nga sipërfaqja që rrethonte konturet e saj. Vetëm kur nata jashtë u zbeh disi, mbi supin e plakës plaku mundi të dallonte të ravijëzuar kreshtën e malit përballë. Qentë lehën edhe ca, pastaj pushuan. U ndien dy-tre zëra në katin e sipërm. Djali doli në prag të dhomës i veshur vetëm me pantallonë e kanotierë, u mbështet si e ëma, kra-hëhapur në parvazin e derës.

— C'është? — pyeti i alarmuar duke vështruar rreth e rrotull.

— Zgjo nusen, — i tha plaku. — Vishuni!

— Tërmet, — lebetiti përsëri plaka që atje tej. — Nusen, të kecen! Shpejt, në plevicë!

Mbi supin e djalit u shfaq një kokë me flokë të shpu-puritur e me sy të hapur jashtë mase. Drita e derës përballë i ndriçonte vetëm gjysmën e fytyrës, një sy, vathin e florinjhtë në vesh dhe ca fije flokësh të verdhë.

— Rimë ca në plevicë, — tha plaku.

Dhe u çapit ngadalë drejt derës. Atje vështroi rreth e rrotull. Dy-tri drita të zbehta lëpinë degët e lagura të arrës së madhe në qendër të fshatit dhe u shuan përsëri. Shuhurima e ujit të përroit nisi të ngadalësohej si një zë i mekur që del nga një grykë e mbërthyer keqas.

«Ç'të jetë kjo?» — pyeti plaku veten. Iu duk sikur po shurdhohej. Të kesh një jetë të tërë duke dëgjuar të njëjtën gjë, do të thotë të mësohesh me të, siç mësohet njeriu me zërin e vet. Ishte njëlloj sikur t'i kishin mbërthyer edhe atij fytin. Kjo ishte më lebetitëse sesa vetë ideja e një tërmeti të mundshëm shumëballësh. Ai rrotulloi gishtat nëpër veshë dhe u nder të dëgjonte. Zëra kishte plot, por përroi sikur po jepte shpirt... Pranë tij kaloi nusja, ndërsa në plevicë u ndez një kandil. Qeni i shtëpisë u drodh rreth zinxhirit dhe vajti e fërkoj kurizinin pas fikut të shtrembër. Pas pak u përflakën thuprat që ndërtonin anët e plevicës dhe lopa u shty më në qoshe. Djali kishte qëndruar ca metra larg tij dhe vështronte tutje.

— Dëgjon zhurmë uji ti? — pyeti plaku pa kthyer kokën nga i biri.

— Pak, — tha djali. — Pse?

— Dëgjoke, demek, — përsëriti plaku. — Unë... më duket se u shurdhova. Kërceç Pragu i Zenos?

— Pak, — tha përsëri djali.

— Të gjitha nga pak... — murmuriti plaku.

Djali i pa shtatin e shkurtër, psherëtiu dhe ndjeu një lloj boshllëku. Ktheu kokën nga plevica dhe vuri re se gratë i kishin shtuar zjarrit një krah shkarpa. Nëpër thuprat e rralla ai dalloj trupin e përkulur të së shoqes dhe mendoi se tani zjarri përballë ngrohte barkun e saj dhe... atë genie që ajo kishte ndier t'i lëvizte për herë të parë këto ditë.

— Vemë brenda, — tha djali. — Do të ftohesh.

— Shko ti, shko... — ai heshti një çast, u kthye drejt tij dhe e pyeti: — Si the, shkojmë brenda?

— Po, — tha djali.

— Dëgjokam, atëherë, — nënqeshi plaku. — Seç po

ndodh, — shtoi pastaj duke u nderur përsëri drejt natës. — Nuk është tërmet ky, jo... Ca më shumë...

Ai ndenji gjatë aty duke thithur lagështinë e natës. Njerëzit ishin qetësuar e qenë futur brenda, zjarri në plevicë ishte bërë një xixë, lopa nuk dallohej më, qeni kuiste si për një gjëmë, përroi që tretur nëpër natë; ndërsa ai... ai e ndiente veten si të huaj në prag të shtëpisë së tij.

Atë natë nuk fjeti më. Mbeti me vështrimin ngulur mbi xhamat e dritares. I vinte keq që nata e dhjetorit që bërë tepër e gjatë dhe mëngjeset mezi vinin, aq më tepër pas netve me kohë të keqe. Mjegulla dyndej nga gryka e Gjoshikut e mbushte plot luginën e ngushtë. Dita hapej vonë... Plaku hoqi jastëkun mënjane dhe e la kokën të binte pakëz mbrapsht për të parë më mirë xhamat. Ishte thyer ngadalë e zeza dhe bardhësia po zbehte njollën e shndritshme të llambës elektrike që pikëzohej në xhamin e poshtëm. Ai la shtratin, u vesh, u mbath dhe mbushi çibukun me duhan. Nën përgun e hirit gërmoi me mashë, gjeti një çikë thëngjilli të ndezur, e mori në pëllëmbë dhe e hodhi mbi çibuk. Një shtëllungë tymi mori trarët...

Kishte zbardhur. Një dritë ngjyrë qumështi mbulonte vendin. Shtëpia e plakut që disi lart dhe tani ai mund të shihte detin e mjegullës të dyndej nëpër grykën e Kapralit e të shtrihej drejt jugut. Atje tej përroi bëhej lumë, ndërsa vetë gryka seç pësonte një copëtim gjigant e ndahej në brigje të shkëputura. Të gjitha këto tani po i sulmonte mjegulla. Koha që akoma e turbullt, megjithatë, nga pickimi i thëllimit në faqen e djathtë, ai ndjeu veri. «Do të hapet!», — mendoi. Zhurma e përroit kishte reshtur fare. Ambienti iu duk si i boshatisur. Kishte druajtje të hidhte një hap më tej. Përballë shtëpisë shtrihej kopshti i pjerrët, i tarracuar në tri shkallë e mes për mes tij kalonte shtegu. Plaku zbrifi ngadalë, provoi gurët se mos lëviznin nga vendi duke peshuar mbi ta, hapi trinën e gardhit dhe doli në rrugicë. Nën fletët e kalbura të arrave që mbulonin shtegun, vazhdonin të lëviznin ujërat e vijës së fqinjit. «S'paskan shterur! — mendoi përsëri. — Qenkam shurdhuar unë atëherë», — thujse ngriti zërin ai.

Tani synimi i tij ishte përroi. Vallë e kishin ndier atë

që dëgjoi ai atë natë? Kjo i dukej gjithsesi e gënjeshtërt, më tepër sesa një ëndërr. Në shtëpi i la të gjithë fjetur dhe kjo ia shtoi më shumë mosbesimin. Rruga kalonte nëpër një shpat, linte mënjanë ca gurë të veshur me myshk dhe dilte për nga sheshi i fshatit. Më shumë se shesh ai qe një meandër¹⁾ e vjetër përroi, një shtrat i braktisur nga uji prej shekujsh. Me kohë ai e kishte mbuluar me humus zallin e bardhë. Atje qenë ngritur shkolla, dyqani, furra e bukës. Tri arra të vjetra, të shtrembra lëpinin tjegullat e çatisë së shkollës. Krahu i njërës qe cinguar deri në bërryl kur qe ngritur karabinaja e re.

Befas, plaku dëgjoi biseda njerëzish dhe ngriti kokën të vështronte. Përballë shkollës ishte mbledhur thuajse gjysma e fshatit. Atij iu drodhën leqet e këmbëve dhe qëndroi në vend. Nuk ishte shurdhuar, demek! Një mijë herë pa vesh, sesa ajo që po ndodhte! Ai pështyu, u kollit, dëgjoi e tha: paçka dhe u nis tutje. Që larg dëgjoheshin fjalë të rënda që binin si gurë në shpirtin e tij.

— Vazhdon të rrezohet, — thoshte ai që ndodhej në mes të grumbullit. Ky qe një burrë dyzet e pesë vjeç, thaim, tullac, gojëvogël, symadh, që bënte gërnjë çdo mbrëmje në klubin e fshatit me banakierin e me të tjerët. Plakut nuk i pëlqente ai njeri. Zalo ia thoshin emrin. Qe çoban me punë, por mendjen e kishte në fshat. — Bie, them! — vazhdonte të fliste burri. — Ishim tre-katër vetë që e pamë. Ka zënë gjithë grykën.

— Të lajmërojmë në rreth, — tha dikush tjetër pranë tij.

— I lajmëruam, — iu përgjigj roja, — natën. Mora në telefon dezurnin e komitetit. Më tha se do të vijnë ndaj të gdhirë.

— Ç'ka bërë vaki? — ia behu plaku duke hyrë në mes tyre.

U hap një copë vend. Ai thithi çibukun dhe vështroi njerëzit. Kishte një farë mpirjeje në fytyrat e tyre dhe plaku mendoi se edhe ata qenë gdhirë më këmbë.

1) Bërryl lumi ose përroi.

— Si u gdhive, xha Omar? — thirri dikush ca më tej.

— Mirë! — tha plaku mbytur. — Kush ra? — pyeti pastaj duke ia ngulur sytë Zalos.

— Mali.. — iu përgjigj Zaloja. Nuk i pëlqeu vështrimi i plakut. Mendoi se ky inatçi do të nxirrte ndonj proçkë tani që fati i kishte hapur rrugën.

— Hëm... — murmuriti plaku. — Pastaj?

— Vjen tëhu, — tha edhe një djalë aty në krah të tij.

— Po na rrezikohet fshati.

— Vemi ca më lart, — tha përsëri plaku. Ç'u bë? Ose matanë. Brigje këtu ka sa të duash. Pse merakoseni?

— Kemi katandi, — ia ktheu përsëri Zaloja.

— (Nuk thua shyqyr që ndodhi kështu e shpëtojme njëherë e mirë nga kjo grykë e mallkuar.

— Gryka e' tyt eti! — shau befas plaku. — Mos do Amerikën ti? — pyeti pastaj gjithë kërcënim.

— Të lutem, mbaj gojën, se...

— Se çfarë? — iu kërcënua plaku.

— Të të kisha moshatar, pa ta rregulloja qejfin.

— Ik mor,.. spurdhjak! — pështyu plaku. U rrotullua mbrapsht, iu afrua rojës së natës, një burri pesëdhjetëvjeçar dhe i kapi supin. — Ti e alarmove qeverinë?

— Po, ara! — thirri përsëri roja.

— E pastaj?

— E kemi qeverinë tonë dhe do ta lajmërojmë! — thirri roja. E kam për detyrë. Pse paguhem, kot?

— Zjarri në Stamboll e ti vë lebetinë, — tha plaku. — Ashtu, hë? Shemben gjithmonë shpatet e Gjoshikut, mor derdimen! — shtoi ai, — një herë në dyqind vjet. Po ama, Kapralli nuk ka luajtur kurrë së këndejmi. U qetësove tani?

— Shteti, në këso rastesh,.. — filloi të thoshte Zaloja.

— Hajt! — ia behu plaku. — Po të ishte për ty, Kapralli do të që si çdo grykë mali. Edhe pa u shembur gjëkafshë, ti ke dashur t'i lësh këto gryka. Apo jo, mëre Besho? — pyeti pastaj duke iu drejtuar një burri që në atë kohë hyri në mes të njerëzve. Ishte sekretari i Partisë.

— Pa panik, shokë! — tha ai sapo erdhi. — Tani më lajmëruan se shokët e rrethit kanë lënë makinat në zall e

po ngjiten. Pa panik... Gjëra që ndodhin. I ka natyra këto. Veç, or burra, sot ka ardhur një kohë kur nuk të lë njeri pa strehë. Kujtoni Moglicën. Ç'të them unë? Do të vijnë specialistët e do ta shohin. Ndërkohë, kush i ndien shtëpitë të dobëta, t'i gojë mall e gjë te fqinji e të vështrojë punën.

— Veç Zalos, — tha përsëri plaku. — Ç'do që mbiu këtu, xhanëm? Vështro, o djalë kopenë e mos na merr mendtë me llafe... Hajde, nisu tani!

— Do të të marrim dorën ty! — murmuriti Zaloja.

— Gjidi... ptuuu! — pështyu xha Omari.

Ai çau turmën dhe doli në shesh. Trokiti me shkop, uli kokën, nuhati diçka dhe u nis. Po shkante ta shihte vetë se ç'kishte ndodhur. Ideja se përroi i qe zënë gryka, i dukej lebetitëse. Në dimrat e vështirë kishte rastisur që shtretërit e varreve zhvendosnin zhavorrin e u shtrembëronin rrjedhën ujërave. Po, kaq. Kalonin dy-tre dimra e përroi drejtohej përsëri si më parë. Edhe gurë të mëdhenj qenë rrëzuar nga shpatet. Kështu ishte krijuar Pragu i Zenos. Ky ishte emri i një djali që ishte mbytur këtu e dyzet vjet më parë në limanin poshtë kataraktit. «Mbytur në një lugë uji», - thoshin kaprallasit për të. — Ndodhi kishte sa të duash. Se mos fusha qëmoti ishte më mirë! Dikur lumenjtë i hipnin edhe asaj përsipër e i shkatërronin tokën e fshatrat. Tani... po! Mirë fusha, po edhe mali... Ku ta lësh këtë farë bukurie! — mendoj plaku. — Keq që kjo punë ndodhi në dimër. Të qe behar, njerëzia do llafoseshin ndryshe. — Ky mendim iu duk i saktë dhe, ngaqë s'kishte ku të kapej gjetiu, nisi të sillte ndër mend verën... — Bleronte ilqja e pralli zverdhej. Sfaka pikonte mjaltë e arrat mbytnin vendin me hije. Fërfëllonte thëllënza e kumbonte zilja e bagëtisë. Papo, bukë e veshje kishe sa të doje. «Ç'duan ca Zalo, xhanëm?» — tundi kokën ai.

Përroi qe tharë si kurrë ndonjëherë. Të mos ishin gurët akoma të lagur e ai tis mjegulle i lehtë që vazhdonte të sillej rrotull, mund të mendoje se qe protogusht. Nën shkëmbinj të mëdhenj të rrëzuar aty prej vitësh rridhte ende ndonjë vijë e hollë uji. Plaku u drodh. Nuk ishte vetëm puna e bukurisë së vendit... Tarracat e reja njome-

shin nga këto ujëra... As mulliri nuk mund të punonte më...
As centrali i elektrikut..

Ai ndjeu terr nëpër shtëpitë e fshatit dhe u frikësua. Drita që bërë domosdoshmëri, sa edhe shushurima e përroit. «Do të na lidhin me gjatë! — kapërceu ai edhe këto mendime që i dolën përpara. — Se mos është vetëm centrali ynë i elektrikut!» — buzëqeshi dhe nxitoi ca më tej.

Sa më lart që ngjitej, aq më pak ujë kishte përroi. Po-shtë derdheshin në të edhe rrëkezat e burimeve të fshatit, ndërsa, me sa dukej, shembja duhej të kishte ndodhur nën lugun e Gjoshikut. Rruga vinte me dredha, linte shpatin e i afrohej përroit, linte përroin e ngjitej përsëri. Kjo rrugë kafshësh të shpinte në Gozisht dhe ai e pati bërë me qindra herë në jetën e tij. Vetë Kapralli ndodhej në një luginë të ngushtë, tepër të ngushtë, mes kreshtave të Malit të Burrit e të Bucelës dhe shihte diell vetëm katër orë në ditë. Të dy shpatet qenë të gjelbëruara me pralle, mbrete e panja, një pyll i vërtetë trupshkurtër që, në të kaluarën, bagëtia mezi shponte tutje. Shumë herë, dhen e dhi mbe-teshin pyllit e të copëtuara nga egërsirat, disa ditë më vonë u gjendeshin vetëm kockat. Tani qe krejt ndryshe. Shumë pjesë të shpateve ishin shpyllëzuar e rinia kishte hapur tarraca. Papo, nën kreshtën e Malit të Bucelës, qenë bërë ca vreshta të bukura e midis tyre rriteshin mollët. Shto burimet e ftohta që dilnin aty-këtu, si t'i kishe porositur. Udhëtari a miku gjendej gjithmonë para ca të papriturash të këndshme. Sa niste dhe e mundonte etja e së përpjetës së fortë, kur... ja, para syve i dilte një curril uji që derdhej me zhurmë nëpër gjethet e lofatave. «Sikur të ishte behar! — tha përsëri me vete plaku. — Ku rastisi kjo dreq shembjeje, xhanëm?!»

Ec e mendo, ec e mendo dhe xha Omari i kaloi të përpjetat e forta pa i kuptuar. Kishte kohë pa kaluar këtej dhe tani i vinte mirë që kjo rrugë ishte bërë më e gjerë e mirëmbahej. Befas ai tis i hollë mjegulle u ça, u mblodh në formën e një shtëllunge leshi të stërgjatë e mori qiellin përpjetë. Koha qeshi papritur e dielli lau malet. Prrallet e lagura shkëlqyen si të pikëzuara me argjend. Xha Omarit i qeshi nuri. «Dil, mor i bekuar! — tha për diellin, — kështu